

סדר נטילת נשמה

2

לכאורה, הגענו לאפשרות של "החיה אשר תאכלו", שהיא היתר אכילת בשר כדי לקיים את הקשר בין האורגני ללא-אורגני. ולכן, היה אפשר לחשוב שזהו הצד הנורמלי והעיקרי שבנטילת נשמת בעלי-חיים, ומתוך-כך מתאפשרת גם הקרבתם על המזבח. לכאורה, נטילת נשמה לצורך הקרבת קרבנות אינה דבר מובן כמו אכילת בשר לשם קיום הגוף. האדם נמצא בגוף, ועליו לאכול כדי לקיים את הקשר שבין הנשמה לגוף, ולכן מותר לו להשתמש בבעלי-חיים לשם כך - ומתוך שהותר לשם אכילה, הותר גם כדי להקריבו על המזבח. לכאורה, מאכילת ההדיוט נמשכת "אכילת המזבח". אבל, בפרשת שחויי חוץ מתברר שההיפך הוא הנכון: שימוש בבעלי-חיים שבו מתגלה פלא הפלאים של החיים, אינו דבר פשוט כלל וכלל! כאשר רבי יוחנן היה רואה נמלה היה מזדעזע ואומר: "מה גדלו מעשיך ד'!"⁸⁴ הוא היה מכיר בגדלות ד' לא בפילים ובשאר היצורים הגדולים, אלא דווקא ביצורים היותר קטנים שגם להם יש חיוניות.⁸⁵ חופש התנועה של הנמלה, כח שכלה, ההרגשה וההחלטה לברוח ימינה או

5

10

15

20

25

30

35

40

45

50

שמאלה מפני סכנה, הם התגלות של סוד החיים ממקור אלוהים חיים ומלך עולם המפליא לעשות. נכון שלפעמים מתחשבים באדם - "כי תאוה נפשך לאכל בשר"⁸⁶, אבל אין לשכוח שבאמת הפגישה עם ענין זה של נטילת נשמה מתחילה ביחס כלפי גבוה. הגישה האמיתית לטיפול בנטילת נשמה מתחילה ב"עולה כליל"⁸⁷. האיטור של שחויי חוץ מפיץ אור על כל ענין נטילת נשמה לשם אכילת בשר. אתה רוצה להשתמש בדם של בעלי-חיים? חס ושלום! "כי הדם הוא הנפש"⁸⁸. חיוניותם של בעלי-חיים היא בדם, ואין שום היתר להשתמש בחיוניות האלוהית הזאת. לכן כשאתה נוטל נשמתה של בהמה או חיה, עליך לזרוק את הדם שלה על המזבח - "זרוק הכהן את הדם על מזבח ד' פתח אהל מצעד"⁸⁹. יש לכוון את נטילת הנשמה אל מקור כל הנשמות. כשמקריבים ונוטלים נשמתו של יצור חי מתוך קישור אל מקור החיים, יש כאן התקשרות ושייכות הווייתית, ולכן יש היתר לכך; אבל אחרת, זהו רצח! רק מתוך קדשים של גבוה יש מציאות לחולין, אבל בשחויי חוץ מתעכבת הדרכה זו מגבוה. "איש איש מבית ישראל... אשר ישחט מחוץ למחנה, ואל פתח אהל מועד לא הביאו... דם יחשב לאיש ההוא דם שפך"⁹⁰. לכאורה, המילים "דם שפך" הן מיתרות, אלא שיש כאן מין גערה ונזיפה: זכור שאתה רוצה!⁹¹ טעות היא לחשוב שמתוך החולין "מלמדים זכות" על הקרבנות, אדרבה מתוך סדר נטילת נשמה שבמשכן יש גם ערך לסדר נטילת נשמה לצורכי הגוף. אבל שלא מתוך כך, זהו סתם רצח: "דם יחשב לאיש ההוא"⁹² - "כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו"⁹³. שפיכות-דמים היא אחת העבירות החמורות ביותר, ובמידה מסוימת היותר חמורה מכל השלוש. בסוגיא של מסירות-נפש, הגמרא מבררת את מקור ההלכה של "יהרג ואל יעבור" על עבודה-זרה, גילוי-עריות⁹⁴ ושפיכות-דמים⁹⁵. לגבי עבודה-זרה הדבר נלמד מהפסוק "בכל נפשך"⁹⁶, לגבי גילוי-עריות - מהפסוק של נערה מאורסה, אבל לגבי שפיכות-דמים אין פסוק, אין צורך בפסוקים: קרא למה לי?! סברא הוא⁹⁷. זו סברא פשוטה בעצם מציאות החיים, מושכל ראשון ביסוד היצירה של האדם הנברא בצלם. "מי יימר דדמא דידך סומק טפי? דילמא דמא דהוא גברא סומק טפיי"⁹⁸ - "מי יודע שיהא דמך חביב ונאה ליוצרך יותר מדם חבירך"⁹⁹. זו אקסיומה מעל לכל הפסוקים. מכאן החומרה המיוחדת של "שפך דם האדם באדם דמו ישפך"⁹⁸. מבחינה זו של נטילת חיים מיצור חי, אין הבדל בין אדם לבהמה. בנטילת חיים אתה פוגע בחיוניות שממקור המפליא לעשות, וישנה כאן כאילו קונקורנציה, תחרות עם רבונן-של-עולם יוצר החיים. אפילו כשמדובר ביצור קטן ביותר, אתה הורס את החיוניות האלוהית ושולל את נקודת ההתקשרות אל מקור החיים. לכן אם דבר זה לא נעשה ממקור הקודש השמימי האלוהי, ומתוך התדבקות חיונית במקור החיים, הרי זו סתם גולגות ורצחנות. ולכן מוצאים אצל הנביא הושע נזיפה נבואית ביחס לקדשים שאינם כהוגן, מפני שהם שריפה ושפיכות-דמים בעלמא. "זכתי הקבצי ונקחו"⁹⁹. הנביא הושע מתלוצץ ומלגלג: זכחיתם אינם אלא הבהוב אש בעלמא. נפגשים כאן בבירור יסודי לגבי הדברים: האם נמשכים הם מן הפנים אל החוץ או מן החוץ אל הפנים. זהו הענין של "אחרי מות שני בני אהרן"¹⁰⁰ אשר הקריבו "לפני ד' אש זרה אשר לא צוה אתם"¹⁰¹. מן הנשמיות ומן הפנימיות יש המשך לכל החיים כולם: "כי עמך מקור חיים"¹⁰¹.

אלו הם שני הצדדים שבבית-המקדש: תורה ועבודה. מתוך התורה יש מקום לעבודה. מהתורה שהיא פניית הבורא אלינו נמשכת העבודה שהיא פנייתנו אל הבורא. המהר"ל קובע שגם לניסים יש סדר³⁵, גם בדברים השמימיים יש סדר. תורה ועבודה הן שתיים שהן אחת, "אחת דבר אלהים, שתיים זו שמענו"³⁶. התורה היא מקור התפילה. "יורד ד' על הר סיני"²⁶, ד' יורד אלינו ומדריך אותנו, ומתוך-כך אנו מתרוממים בפנייתנו אל הבורא. בבית-המקדש נושקים שמים וארץ³⁷, תורה ועבודה. על-כן "שמות-ויקרא" הם ענין אחד. ממקור "ושכנתי בתוכם"¹⁷, נמשכת עבודת המקדש. אין הקרבתו מתחילים מ"תאות הכהנים", כדברים המטופשים של אנשים המכנים עצמם "מדענים", אלא נמשכת מיסוד שם ד' הנקרא עלינו והמתגלה בתוכנו.

1

5

3. סה. טבא ביעא מגולגלתא כו' לבר מבשרא. אם הי' איזה מאכל שימלא מקום הבשר בהזנה היתה נחשבת טביחת בע"ח לאכול בשרם לדבר בלתי הגון, כיון שיוכל האדם להניח הבע"ח בחיותם ולהספיק מזונו הראוי לו מדברים זולתם. אמנם כאשר באמת כח ההזנה הנמצא בבשר לחזק כחות הגוף והנפש לא ימצא דוגמא שלהם בשום דבר אחר זולתי הבע"ח, ע"כ חובה ישרה היא ג"כ לבע"ח להיות משלמים מס הראוי להם כפי הנחוץ להשתלמות האדם על חשבונם. שהרי ע"י עילוי מעלת האדם סופם שגם הם יתעלו, ובטוב לאדם יחיל גם טובם¹ הם. והדבר דומה למספר האנשים הנופלים במלחמות, שנוסדו על דבר צדק ומטרה רוממה להשתלמות האדם, שלא תחשב עול גם בחק האדם. וכפי ערך ירידת ערך חיי הבע"ח מערך חיי האדם לא יחשב ערך המס הלקוח מאתם לחזק מוסדי גוף האדם, וכפי תוה"ק לישראל ניתנה הרשות רק במדה מצומצמת, כי לא נמית לאכלינו רק מספר בלתי נחשב לעומת ריבוי הבע"ח. ומהם ג"כ אותן שראויים ביותר לקבל טובה מהאדם, כבע"ח הבייתיים, ובע"ח הכלתי תלויים באדם צותה תורה גם אחרי ההיתר לכסות דמם², להורות שיש בזה קצת עול אלא שלא בא האדם למדה זו שנוכל לאסור אותם עליו³, דוגמת "לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר"⁴. ע"ן א"ל כ"נ"ו ת"ג פ"ק ע"ל

3

5

10

15

20

4

ט. רב חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא, אמר כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא משמיה דרב יהיבנא להו ניהליה. א"ל רבא בר מחסיה הכי א"ר הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר לדעת כי אני ד' מקדישכם. יהבה ניהליה, א"ל חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי, א"ל אין, א"ל היינו דא"ר מלתא אלבישיהו יקירא, א"ל אמר רב הכי בתרייתא עדיפא לי מקמיתא, ואי הוה נקיטנא אחריתא יהיבנא לך. אכילת הבשר היא מרוחקת קצת אצל התורה, ולא דברה בה תורה אלא כנגד יצה"ר¹ שהרי הכתוב מאריך², "כי תאוה נפשך לאכול בשר", דוקא כשתתאוה נפשך, אין לעמוד בזה נגד תאות הנפש. אמנם היסוד הכללי שעל ידו ראוי הבשר להיות למאכל לאדם, הוא מפני שלפי מצב האדם וחלישותו לא יוכל להשתלם היטב בשלימותו הגופנית והרוחנית אם ינזר מאכילת בשר המחזק את כוחותיו. אמנם מצד ההטבה הגופנית לבדה עוד הי' בזה עול נגד הצדק בנוגע לבע"ח, אבל כיון שהחיווק הגופני בכלל האדם יביא עמו בהמשך הזמן ג"כ חיווק רוחני, ומאת החיווק הרוחני יבא לבסוף התיקון הכללי של כל המציאות שיבא ע"י האנושיות, שגם בע"ח ישתכללו ויתרוממו על ידו, ע"כ גם להם יאתה לתן את המס הראוי למלחמת המעבר, עד שיבא העולם לתכליתו הנרצה. ע"כ המרכז של אכילת הבשר במשקל הצדק נמצא רק במקום החכמה, וביותר במקום שהחכמה מתאמצת להרחיב גבולותיה ולקנות לה ידיעות חדשות בתורה ודעת ד', שהוא הדרך המפולש לתיקון המציאות כולה באחרית הימים וגם בע"ח בכלל.

5

15

20

שיחות הכזיה (13-12-1957) 165-7

וע"ז נסמך מאמרם ז"ל³ עם הארץ אסור לאכול בשר. ע"כ צותה תורה לתן מתנות מבשר החולין לכהנים מורי התורה ודורשיה, מה שלא עשתה כן ביתר המינים שאינם מהעקריים בכלכלה, כי רק דגן תירוש ויצהר מתחייבים בתרומות ומעשרות מן התורה⁴, להודיע שאמנם הבשר יבא לתעודתו רק בהאכלו מחכמים לסעד הרחבת התורה והחכמה, שממנה תוצאות לשכלול המציאות בכללה. ע"כ באחזו תרי מתנתא דתורא, ביחוד בשר השור המוסיף אומץ בכח הבינה, כמאמרם ז"ל⁵ דלא אכילנא בשרא דתורא, להתנצלות על מניעת ההעמקה בעומק הלכה, אמר לגלות ביותר תכונת מתנות הללו ותעודתן שהיא לחזק הכחות השכליים ונתינת כח להולדת ידיעות חדשות ממקור התורה והחכמה.

ע"ן א"ל כ"נ"ו ת"ג פ"ק ע"ל 14

כ. ל. י. ג. ח. ט. י. כ. ל. מ. נ. ס. ע. פ. צ. ק. ר. ש. ת. י. כ. ל. מ. נ. ס. ע. פ. צ. ק. ר. ש. ת.

הגלות - בית קברות

יש טומאה דאורייתא ויש טומאה דרבנן, כגון טומאת ארץ העמים⁴⁰. הגאון (=מולנא) מבאר שכל הגלות היא בית קברות. בגלות אנו נמצאים בבית קברות, כמובן של הגוף הלאומי הצבורי הכללי, והרימה והתולעה אוכלות אותנו. אלה הם הגויים שטובכים אותנו ומכלים אותנו, הן פיסית הן תרבותית ורוחנית. כמובן, קל יותר לאכול את הבשר, מאשר את העצמות הקשות, שהם תלמידי-החכמים. אך כשהגלות נמשכת הרבה זמן, יש פגיעה גם בעצמות, "רקב עצמות"⁴¹. סכנת קיום מרחפת, אך יש גבול עד כמה יאכלו בנו. "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל"⁴², עד אשר ד' יערה רוחו ממרום⁴³. "ונתתי בכם רוח וחיים"⁴⁴, כדברי הנביא יחזקאל. כל זה אמור לגבי כלל-ישראל.

הבראת כלל-ישראל

"ויבוא אל הגויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם: עם ד' אלה ומארצו יצאו"⁴⁸. הגויים ידעים שיש עם ד' וארץ ד' ושהמצב הנורמלי הוא שעם ד' שייך לארץ ד'. כאשר "מארצו יצאו" - אז יש חילול השם מחריד. והפתרון הוא: "וקדשתי את שמי הגדול המתלל בגויים... ולקחתי אתכם מן הגויים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם"⁴⁹. ד' מוכרח לקבצנו לארצנו, כי הבזיון הוא שלו וכואב לו. מופיע קידוש השם, קיבוץ גלויות, הבאה הביתה. ואז "אירא דארץ ישראל מחכים"⁵⁰. "חיי נשמות אירא ארצך"⁵¹. יש מקלחת מטהרת. "חזקתי עליכם מים טהורים"⁵², ובהמשך הטיפול: "ונתתי לכם לב חדש"⁵³.

לכאורה הרי צריכות להיות תשובה ומצוות לפני כן. אך אלה אינן נזכרות. אלא, קודם בואו הביתה ותטפלו. רק בשלב השלישי מופיעות מצוות⁵⁴. יש הדרגה והשתלשלות בהפטרות שלנו המתארת את סדר הבראת כלל-ישראל על-ידי קיבוץ גלויות.

אירא דארץ-ישראל

זאת עובדה שאירא דארץ ישראל מחכים⁵⁰, והוא גם מבריא. ר' שמואל סלנט, כשהיה צעיר, היה חולה מסוכן בשחפת ויעצו לו הרופאים לנסוע למקום מרפא, כגון מיראן שבאיטליה, ניס שבצרפת או הילואן שבמצרים. כששמע זאת אמר: מצרים אינה רחוקה מירושלים, לכן אסע לשם. הוא בא לירושלים והאריך ימים עד גיל תשעים ושלוש! כששים שנה חי פה, והיה רבה של ירושלים, וגם זה עזר לאריכות הימים...⁵⁵

בעיר ריגה היה רופא מפורסם בשם ד"ר שיינפלד. הוא היה פסיכופיזיולוג. הוא לא היה בעל ערכים יהודיים, לא ציוני ולא דתי. הוא שאל אותנו לאן אנו נוסעים, השבנו לו: לארץ-ישראל. הוא אמר: פלסטין! מענין! מענין מאוד! הוא סיפר שחקר ומצא שיש מחלות מיוחדות ליהודים בגלות, כי הגוף של היהודים מתאים לארץ-ישראל! אנחנו לא אירופאים. זה שקר וכזב. אנו אסיאתים! המזרח התיכון. ואילו האויר של אירופה אינו מתאים לנו. האויר הנכון עבור הגוף היהודי הוא דווקא בארץ-ישראל, באסיה⁵⁶. מזה באים כל מיני סיבוכים וכל מיני צרות. צריך להכיר את זה היטב. שבריאות אמיתית - "חיי נשמות אירא ארצך"⁵¹. הבריאות האמיתית היא כאן. סדרי החיים השלמים האידיאליים והבריאים של אדם מישראל ושל כלל-ישראל - זה בארץ-ישראל. הפרה היא הטהרה והבריאות עבור הפרט, והקיבוץ לארץ-ישראל עבור כל בית ישראל.

ש. ל. י. ג. ח. ט. י. כ. ל. מ. נ. ס. ע. פ. צ. ק. ר. ש. ת.

"בנין בחול ואחר-כך מקדישין"

כל חומרי בנין בית-המקדש הוקדשו רק לאחר שהושמו בבית, כלשון הגמרא: "בנין בחול ואחר-כך מקדישין"²³. כי "לא ניתנה תורה למלאכי השרת"²⁴. רש"י מפרש, שכשהיו בונים את הבית, היו קונים את כל צרכי הבית ממועות של חולין, או שהיו לוקחים את כל צרכי הבנין באמונה, ולאחר שהושלם הבנין הקדישו אותו; שאי-אפשר שלא ישבו בצילו של הבנין מפני החמה ונמצאים נהנים מן ההקדש²⁵. כך היה בנין בית-המקדש, וכן הוא סדר גאולת ישראל ובנין הארץ: קמעא קמעא²⁶, בהדרגה. כשם שאבני בנין הבית היו חול, כך בנין הארץ נעשה על-ידי כל חלקי עם ישראל, צדיקים ופחות צדיקים. בונים בחול, עם כל הצער וכל הסיכוכים שיש בכך, וקמעא קמעא יסולקו העיכוכים השונים, ויופיע יותר ויותר קידוש השם²⁷.

ש. ל. י. ג. ח. ט. י. כ. ל. מ. נ. ס. ע. פ. צ. ק. ר. ש. ת.

כי אלהים וישוע ציון ויבנה ערי לו יהודה וישבו שם וירשונה: וזרע עבדיו ינחלוה ואהבי לו שמו ישפנו-בה:

"כי אלהים וישוע ציון"

על-פי שני הפסוקים האחרונים של מזמור סט שבתהילים: "כי אלהים וישוע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשונה. וזרע עבדיו ינחלוה ואהבי שמו ישכנו בה"²⁸, מבאר אבא ז"ל את כל סדר מהלך קיבוץ גלויות ובנין הארץ²⁹:

א. "כי אלהים וישוע ציון". "וישוע" הוא מלשון ישועה, כדברי חז"ל: "צפית לישועה"³⁰. ורש"י מסביר: "לדברי הנביאים"³⁰. ביום הדין אדם נשאל: האם ציפית לקיום דברי הנביאים על גאולת ישראל? השם "אלהים" בגימטריה "הטבע"³¹, וענינו: ד' המתגלה בטבע³². אין כל יסוד לחשוב שגאולת ישראל צריכה להיות דווקא בדרך של ניסים מעל הטבע. הרמב"ם כותב שמלך המשיח יתגלה ברכי הטבע כדי לחדש את הממשלה הראשונה, ומתוך-כך יופיע קיבוץ גלויות ובנין בית-המקדש³³. הרמב"ם כותב בפירושו "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם... אמרו חכמים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד"^{34,35}. הגאולה תבוא ותתפתח בדרך הטבע על-פי סדר ההנהגה האלוהית את ציון. כל התנועות שקמו לפני התנועה הציונית קבלו על עצמן את השם ציון. וכן, באותו זמן חוברו ספרים בשם חז"ת ציון, דרישת ציון, וכדומה. מתוך דורשי ציון הגיעו לצינות המעשית. ירושלים היא העיר הגדולה, ולעומתה ציון היא עיר דוד ועיר המלכות³⁶. על-כן הפסוק "אלהים וישוע ציון" מבשר את ההתפתחות הטבעית של התנועה הציונית³⁷.

ב. מתוך-כך יתגלה בנין ערי יהודה "ויבנה ערי יהודה", וכך היתה המציאות ההיסטורית של התפתחות ישוב הארץ. המושבות והערים התרחבו ביהודה יותר מאשר בגליל. וכן בישיבה: "האמר לירושלם תושב, ולערי יהודה תבנינה..."³⁸. ירושלים החדשה היא המשך של ירושלים הישנה. על-כן "ירושלים תושב" למקומה הישן. לעומת זאת, במרחב יהודה תיבנינה ערים חדשות שלא היו קיימות קודם לכן³⁹. יש הבטחה שהתנועה הציונית תבנה ערים חדשות ביהודה. ואכן כך היתה המציאות ההיסטורית⁴⁰.

ג. "וישבו שם וירשונה" - לא מוזכר מי ישב ומי יירש, ולא נזכר שם שמים על אלה שישבו במקומות החדשים שייבנו ביהודה. ירושה וישיבה הם מונחים הלכתיים השייכים לגור כיבוש הארץ. התחייבו במצוות התלויות בארץ רק לאחר ארבע עשרה שנה של כיבוש וחלוקת הארץ. בימי יהושע הירושה קדמה לישיבה⁴¹, כמו שכתוב "והורשתם את הארץ וישבתם בה"⁴² - למה בפסוק שלנו קודמת ישיבה לירושה? הסיבה לכך היא שבזמן יהושע היה צורך לכבוש את הארץ ולרשת אותה כדי שיהיה אפשר לשבת בה. לעומת זאת, תהליך שיבת ציון התחיל בישוב הארץ בחשאי ובצנעה, ורק אחר-כך ומתוך-כך באה המלחמה והירושה⁴³.

"ציון וירושלים הם

שמות מכוונים, לעומת הסגולה הפנימית המציינת את ישראל בתור עם לבדד מתיחד בסגולותיו, ציון, עולה למעלה לשם ולתפארת, ירושלים עיר הקודש, אליה ינהרו עמים רבים, על ידה יובא רוח ד' אשר על ישראל אל תוך עולמם הפנימי של איים רחוקים..." עין איה ב, ברכות, ט של, עמ' 385.

ש. ל. י. ג. ח. ט. י. כ. ל. מ. נ. ס. ע. פ. צ. ק. ר. ש. ת.

הקץ המגולה

"לא איש אל ויכזב"⁶⁵ ולא יעזוב את עמו ישראל⁶⁶, גם בסיבוכים ובמשברים וגם בכל מיני מחשכים ובלבולים של הגלגלות עד שמגיעה הנשמה הזאת להארתה. על-פי החשבון האלוהי מגיע זמן של "הקץ המגולה"⁶⁷ ואז "עין בעין יראו בשוכ ד' ציון"⁶⁸. מגיע קץ הסתלקות הקללה האלוהית המשותפת, שרכצה עלינו ועל הארץ. "וזכרתי את בריתי יעקוב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אופר, והארץ אופר"⁶⁹. עכשיו ב"ה, חזרת הברכה על הארץ ומופיעה תקומת הארץ. לפני הרבה שנים היו מקומות נוראים ואיומים של מחלות מלריה וכדומה, ומי חשב שיקומו שם ישובים? ועכשיו, ב"ה, חזרה הברכה על הארץ

ש. ל. י. ג. ח. ט. י. כ. ל. מ. נ. ס. ע. פ. צ. ק. ר. ש. ת.